Fabrika Kızı ve Fabrikalarda Yetişen Bir Neslin Ruhu

Hiçbir kadına yazılmayan şarkı...

Bora Ayanoğlu'nun bir gazete fotoğrafından ilham alarak yazdığı şiir, bir ideolojinin özeti olacaktı.

SEBAHATTİN ÇELEBİ, FRANKFURT

1969 yılının sıradan bir sabahında Bora Ayanoğlu bir gazetede bir fotoğrafa bakmıştı. Cibali Tütün Fabrikası'nın içinden çekilmişti bu fotoğraf; genç kadınlar sıra sıra oturmuş, elleri tütün sarıyor, gözleri hiçbir yere bakıyordu. Bakmak ve görmek zorunda değillerdi zaten. Makine gibi çalışıyorlardı ve makine gibi susuyorlardı. Ayanoğlu'nun vicdanında bir şeyler kopmuştu o sabah. Kaleme sarıldı. Ama aşk şiiri değildi yazdığı. Daha büyük bir şeydi. Daha acı bir şeydi.

"Bu şarkı hiçbir sevgiliye yazılmamıştır" diyecekti yıllar sonra: *"Marksizm'in bir tanımıdır."*

Bu cümle üzerinde durmak gerek. Çünkü Marksizm'in akademik dilini bırakıp onu bir fabrika kızının yüzüne, tütün kokusuna, yorgun ellerine dökmek; yabancılaşmayı, sömürüyü ve sınıf gerçeğini tek bir insanın bedeninde somutlaştırmak… İşte bu, belki de ideolojinin en güçlü hâliydi. Marx'ın Kapital'i sayfalar boyu emeğin nasıl metaya dönüştürüldüğünü açıklar; Ayanoğlu ise aynı şeyi birkaç kıtada, bir kızın sabah gözlerini açıp fabrikaya yürüyüşünde anlatmıştı.

Fabrika, modern çağın yeni tarlasıydı ve köylü onu da tanımıştı.

1960'lı yılların Türkiye'si büyük bir dönüşümün içindeydi. Anadolu, İstanbul'a, Ankara'ya, İzmir'e akmaktaydı. Köyden kopan aileler gecekondulara doluyordu; tarlanın yerini fabrika, sabanın yerini tezgâh almıştı.. Kadınlar bu göçün en sessiz ve en kırılgan halkasıydılar. Özellikle genç kızlar; hem aile yüküyle hem de işçi kimliğiyle, hem kırsal gelenekle hem de kentsel sömürüyle aynı anda yüzleşmek zorunda kalmışlardı. Cibali'deki tütün işçileri, Sümerbankların dokuma tezgâhındaki kızlar, elektrik fabrikalarının kirli koridorlarında yürüyenler… Bunların hepsi aynı çağın tanıklarıydı.

Bora Ayanoğlu'nun fotoğrafta gördüğü kız, bu dönüşümün yüzüydü. Somuttu, gerçekti, adı bile olabilirdi. Ama Ayanoğlu ona özel bir isim vermemişti; çünkü o yalnızca bir kişi değildi. Fabrika kızı, bir arketipti. On binlercesinin ortak adıydı.

Şarkı, 30 bin sattığında Türkiye de bir şeylerin farkına varmıştı.

Bora Ayanoğlu tarafından bestelenen ve Alpay tarafından seslendirilen *"Fabrika Kızı"*, Türkiye'de protest müzikle işçilerin hak arayışlarının sesi haline gelmesinde öncülük etmiş ve diğer işçi şarkılarının bestelenmesi için bir motivasyon kaynağı olmuştu.

Alpay şarkıyı kaydederken büyük bir başarı beklememişti. 45'lik plakların ortalama bin ile bin beş yüz arasında satıldığı bir dönemde *"Fabrika Kızı"* otuz bini geçmişti. Bu rakamın arkasında sıradan bir müzikal beğeni yoktu. Türkiye, kendi gerçeğiyle yüzleşmişti; ya da daha doğrusu, o gerçek artık söylenmekteydi.

Ve şarkı tam da tarihin en doğru anında çıkmıştı. 1970'in Haziran'ında, yani şarkının büyük yankı uyandırdığı günlerde, sendikal hakları kısıtlayan yasaya karşı tüm Türkiye'de büyük işçi eylemleri patlak vermişti; bu direniş, işçilerin antidemokratik yasaların geri çekilmesini sağladığı görkemli bir zafer olarak tarihe geçmişti. Şarkı ile direniş, tesadüfen değil zorunluluktan buluşmuştu. Sanat hayatı öngörmemişti; ha-